

STRAATBEROVINGEN ALS STADSPROBLEEM

J. Goethals en T. Peters *

Mensen beroven op straat is een populaire bezigheid. Het aantal jongeren dat zich heden ten dage bezighoudt met en zelfs specialiseert in het beroven van winkelende wandelaars, naar huis sporende forenzen of onachtzame feestvierders is niet gering. Het aantal mensen dat slachtoffer wordt van een dergelijke beroving loopt elk jaar in de duizenden. Terwijl de psychologische gevolgen voor bepaalde groepen onder hen vaak niet te onderschatten zijn, werd er vanuit het criminologisch onderzoek daaraan nog maar weinig aandacht besteed.

Uit krantenberichtgeving leren we dat dit soort delicten vooral een Brussels probleem is, waartegenover de politie vrij machteloos staat. Ze zou dan ook de facto weinig energie stoppen in het beteugelen van dit soort feiten. Bepaalde zones zouden dan ook reeds als 'gevaarlijk' bekendstaan en best gemedend worden (b.v. de zones rond het Noordstation te Brussel).

In hoeverre deze opvattingen fictie zijn dan wel berusten op harde feiten, valt erg moeilijk te achterhalen. Statistische informatie m.b.t. dit soort gewelddelicten is in ons land immers niet beschikbaar. Een nauwkeurig kwalitatief beeld van dit soort delicten bestaat evenmin. De criminologie besteedde tot op vandaag wel erg veel aandacht aan andere vormen van vermogenscriminaliteit met geweld zoals inbraak, gewapende overvallen en hold-ups, zeker in Noord-Amerika en Canada, maar straatovervallen komen in dit beeld nauwelijks voor. Bovendien is nogal wat onderzoek gericht op het al te brede veld van vermogenscriminaliteit of gewelddelicten in het algemeen, en negeert het de toch vaak grote verschillen die er ongetwijfeld bestaan tussen de diverse delictsvormen naar daderkenmerken, modi operandi en slachtoffers.

In deze bijdrage wordt een poging gedaan om het fenomeen van de straatberoving nauwkeurig empirisch in kaart te brengen. Daarbij zullen we, gesteund op eigen onderzoek¹, inzoomen op de (groot)stedelijke dimensie van het fenomeen. In een eerste paragraaf gaan we in op de wijze van materiaalverzameling en de daaraan verbonden problemen. In een tweede paragraaf analyseren we het fenomeen empirisch, en tot slot bespreken we enkele aanzetten tot verklaring.

1. Materiaalverzameling

Straatoverval en -beroving kunnen dan wel criminologisch erg relevante delictscategorieën zijn, in het Strafwetboek komen ze als dusdanig niet voor. Dat is wel het geval voor vermogenscriminaliteit met geweld, waarvan straatberoving een vorm is. Meer bepaald de artikelen 468 tot 476 van het Strafwetboek hebben be-

* J. GOETHALS is docent aan de K.U. Leuven en T. PETERS is gewoon hoogleraar aan de K.U. Leuven.
1. Het betreft het onderzoek van CHRISTIAENSEN, DUPONT, GOETHALS en PETERS, *Diefstal met geweld of bedreiging. Achtergronden, verschijningsvormen en beheersbaarheid*, 3 delen, 1986; en -, aanvullend rapport, *Typologische beschrijvingen, aanwijzingen voor diepgaand onderzoek en beheersbaarheid*, 1988.

trekking op 'diefstallen door middel van geweld of bedreiging gepleegd en afpersing' (Titel IX, Hfdst. 1, afdeling 2 Sw.); ze omschrijven de straffen waarmee vormen van diefstal met geweld of bedreiging en afpersing bestraft worden. De omschrijvingen in het Strafwetboek, en de facto ook de in de gerechtelijke statistieken gepubliceerde cijfers, laten evenwel niet toe in kwantitatieve en kwalitatieve termen nader zicht te krijgen op het fenomeen straatberoving.

Ook de door de Rijkswacht gehanteerde indeling in hold-up, diefstal gewapenderhand en diefstal met geweld of bedreiging biedt weinig baat, omdat ze enkel mogelijk maakt alle vormen van straatberoving overwegend in één grote zak te stoppen, i.c. in deze van geweld of bedreiging, en meer specifiek in deze van 'diefstal gewapenderhand' (CHRISTIAENSEN, 1989). Met 'diefstal gewapenderhand' wordt bedoeld 'diefstal door middel van geweld of bedreiging en met de bijkomende verzwarende omstandigheid, het gebruiken of tonen van wapens of op wapens gelijkende voorwerpen, of indien de schuldige doet geloven dat hij gewapend is, tenzij het om een hold-up gaat'. Hiermee worden dus bedoeld de diefstallen gepleegd op commerciële (niet-hold-up) of op niet-commerciële doelen (b.v. wandelaar op straat), tenminste wanneer sprake is van een wapen of van een op een wapen gelijkend voorwerp. Diefstal met geweld of bedreiging omvat dan de diefstallen door middel van geweld zonder enige andere bijkomende wettelijke objectieve verzwarende omstandigheid (art. 468 Sw.), de daarmee gelijkgestelde diefstal (art. 469 Sw.) en de diefstal door middel van geweld en met andere in de art. 471 en 472 Sw. bepaalde objectieve verzwarende omstandigheden, uitgezonderd de verzwarende omstandigheden bedoeld in art. 472, lid 3 Sw.'. Het onderscheid tussen hold-ups en diefstal gewapenderhand ligt dus in de objectieven (CHRISTIAENSEN, 1989).

Met het oog op de studie van de straatberoving als criminologische categorie dienden we op zoek te gaan naar andere informatiebronnen, en meer bepaald naar bronnen op het niveau van de basisregistratie. Geopteerd werd daarom voor de analyse van de ' eenvormige formulieren ' (en eventueel vervangende seiningsdocumenten) die betrekking hadden op inbreuken betreffende de artikelen 468 tot 476 Sw. gepleegd in heel België, en verzameld op het Commissariaat-Generaal voor Gerechtelijke opdrachten (C.G.G.O.). Eenvormige formulieren zijn semi-gestandaardiseerde formulieren, waarop door de registrerende politiediensten per delict, informatie betreffende de identiteit van daders en slachtoffers, de plaats en het tijdstip van het gebeuren, en betreffende de feiten wordt opgenomen. Deze formulieren worden doorgestuurd naar het C.G.S.O. en naar het C.B.O. (Centraal Bureau der Opsporingen) van de Rijkswacht. Van deze informatiebronnen werd gebruik gemaakt omdat ze heel wat informatie betreffende daad, dader, slachtoffer en feiten bieden, en omdat ze centraal beschikbaar zijn voor heel het land. Deze beide voordelen maken het mogelijk dat met relatief beperkte middelen en binnen een relatief korte termijn een totaalonderzoek kan worden verricht.

Dit neemt niet weg, en de onderzoekers hadden daar voldoende oog voor, dat de waarde van deze eenvormige formulieren als onderzoeksbron beperkt blijft. De melding van delicten, en dus ook de registratie, verlopen selectief en onderschatten de reële hoeveelheid gepleegde feiten; de meldingsbereidheid is afhankelijk van persoonskenmerken van het slachtoffer (o.m. sexe, leeftijd en sociaal-economische achtergrond), van delictskarakteristieken (ernst, afstand tot de

woning), van het type slachtoffer (privé, commercieel, ...), en van de dader-slachtofferverhouding (o.m. CHRISTIAENSEN, e.a., 1988; VAN KERCKVOORDE, 1984).

2. Een typologie van 'diefstal met geweld en/of bedreiging'

2.1. DIEFSTAL MET GEWELD EN BEDREIGING IN HET ALGEMEEN

De registratie van de informatie uit de eenvormige formulieren leverde voor 1986 een totaal op van 5870 feiten.² Deze feiten konden worden herleid tot vier hoofdtypes, en in tweede orde tot zeven criminologisch relevante subgroepen. Deze typen, tot stand gekomen op empirische basis, worden in tabel 1 voorgesteld.

Tabel 1. Types 'Diefstal met geweld en/of bedreiging' (1986)

Omschrijving hoofd- en subtypes	N	%	
I. Niet-commercieel mobiel	4078	69.5	
Type 1. handtasroof	2007		34.2
Type 2. straatberoving met bedr./geweld	1994		34
II. Niet-commercieel privéwoning	588	9.5	
Type 3. inbraak met toevallige confrontatie	68		1.1
Type 4. inbraak met geplande confrontatie	156		2.7
III. Overvallen op commerciële doelen	1215	20.7	
Type 5. overvallen op balie-instellingen	474		8.1
Type 6. overvallen op indiv. dragers geld	129		2.2
Type 7. overvallen op gespecial. geldtransporten	19		0.3
IV. Overvallen op openbare gebouwen en voorzien.	19	0.3	
Totaal	5870	100	

Groep I omvatte alle overvallen op personen, die op de openbare weg van geld of goederen werden beroofd, doch die deze goederen of dit geld niet in het kader van een professionele opdracht (i.c. professionele vervoerders van geld en waarden) vervoerden (69.5%). De tweede groep betrof alle feiten die eveneens buiten elk commercieel verband om werden gepleegd op personen die zich in een private woonruimte bevonden (9.5%). Het betreft inbraken waarbij tegen de bewoners van het pand geweld werd gebruikt of bedreigingen geuit. De derde groep omvat alle overvallen op commerciële of dienstverlenende personen of instellingen (21%) (de klassieke hold-ups en diefstallen gewapenderhand), en de laatste (N=19) overvallen op personeelsleden of bewoners van bejaardentehuizen, kloosters, scholen en sportterreinen.

2. Het betreft 5870 overvallen waarvan de dader op het ogenblik van de registratie (nog steeds) onbekend was. Overvallen met gekende daders (o.m. op heterdaad betrapt) worden op de CGGO in een ander bestand opgenomen, en geklasseerd op naam. Het was evenwel onbegonnen werk om persoonlijke dossiers na te screenen op de aanwezigheid van voor straatberovingen relevante eenvormige formulieren. Teneinde de omvang van deze gevallen met bekende daders te kunnen schatten werd een afzonderlijke registratie doorgevoerd van alle feiten, binnengekomen op het C.G.G.O. tussen 1 januari en 30 juni 1987 (een periode van zes maanden), waarvan de daders gekend waren en al dan niet gevat. Dit aantal bedroeg 324.

2.2. OVERVALLEN OP DE OPENBARE WEG VAN PERSONEN BUITEN ELK COMMERCIEEL VERBAND OM (STRAATBEROVINGEN)

In 1986 werden 4078 overvallen van dit type geregistreerd. Dit houdt in dat ongeveer 70% van het totale pakket diefstallen met geweld of bedreiging – in zoverre ze geregistreerd werden – tot dit type behoorden. In tabel 2 worden de kenmerken van daders, slachtoffers en modus operandi voorgesteld.

Straatberovingen zijn overwegend een groepsdelict. Slechts in ongeveer één derde van de gevallen opereerde de dader alleen; in eveneens één derde werden twee daders gesignaleerd, en in ongeveer één vierde van de gevallen meer dan twee daders. Straatberovingen worden meestal gepleegd door jongere mannen (71% mannen, 55% onder de twintig jaar), van wie één vierde als vreemdeling werd herkend. 'Straatrovers' opereren overwegend in de grootstad (zie verder), zijn meestal ongewapend (84%), niet vermomd (90%) en te voet (44%). De meeste aanrandingen werden geregistreerd in maart (N=425), oktober (N=515), november (N=458) en december (N=426). De periode binnen de maand noch de dagindeling gaven enige differentiatie te zien. In 85% van de aanrandingen slaagden de aanranders erin om geld of goederen te ontvreemden, overwegend brieven-, hand- en boodschappentassen, geld en juwelen), en in 4% werd materiële schade gemeld (aan handtas, kledij en wagen). De slachtoffers zijn overwegend alleenwonende mannen of vrouwen, die de dader(s) niet kennen, en van wie 18% (lichte tot ernstige) fysieke letsels oploopt ten gevolge van de aanranding.

Tabel 2. Kenmerken van de straatberovingen

Kenmerken *		Straatberovingen globaal	Type I	Type II
DADERKENMERKEN				
aantal	1	37.4%	47.6%	27.4%
	2	34.1%		
	≥ 3	23.4%	50.7%	69.8%
	onbekend	2.4%		
	meerdere ongediff.	2.7%		
sexe	man	71%	70.7%	71.4%
	vrouw	1.3%	1.1%	1.5%
	beide	2.2%	1.3%	3%
	onzeker	25.5%	26.9%	24.1%
leeftijd	≤ 15 jaar	10.6%		
	15-20 jaar	43.9%	63.9%	45.8%
	20-25 jaar	13.3%		
	25-35 jaar	13%		
	15-25 jaar	2%	17.5%	37.4%
	20-35 jaar	2.4%		
	'jongere'	14.3%	16.7%	4.6%

* Deze kenmerken steunen op subjectieve indrukken van de slachtoffers. Mede daarom zijn gehanteerde categorieën niet exclusief.

<i>Kenmerken *</i>		<i>Straatberovingen globaal</i>	<i>Type I</i>	<i>Type II</i>
nationaliteit	Belg/N-Europeaan	11%	11.4%	10.5%
	N-Afrikaan/Turk	20.4%	17.5%	27.9%
	Z-Europeaan	2.7%		
	Centr.-Afrikaan	0.9%		
	weet niet	5.9%		
	geen info	53.4%	59.5%	47.5%
	totaal vreemdelingen	25.9%	22.5%	36.9%
FEIT				
regio	grootstad	66.5%		
	rest van het land	33.5%		
wapengebruik	geen wapens	83.7%	99%	74.9%
	weet niet	0.5%		0.5%
	geen info	3.2%		
	wapens	12.6%	<1%	25.1%
verplaatsingsmiddel	te voet	44.3%	48.6%	41.1%
	geen info	25.5%	14.5%	34.4%
	weet niet	1.8%	0.4%	2.5%
	fiets	2.5%		
	motorfiets	12.8%	25%	6.6%
	wagen	13.2%	11.1%	14.7%
vermomming	ja	9.8%	13.3%	6.2%
tijdstip/dag	00-06 uur	18.3%	7.3%	29.6%
	06-09 uur	4.2%	4.3%	4.4%
	09-14 uur	12.4%	15.9%	9.2%
	14-17 uur	16%	21.9%	10.4%
	17-24 uur	46.1%	48.1%	44.3%
	geen info	2.1%		
buit	geen buit	14.4%	10.4%	16.7%
	buit/verlies contant geld			
	≤ 1000 fr.	34%	30.5%	19.1%
	1001-5000 fr.	51%	32.7%	23.5%
	≥ 5001 fr.	24.4%	16.4%	18.6%
	cheques	10.2%		
schade		4%	2.6%	5.6%
SLACHTOFFERS				
aantal	1	92%	98.6%	96.3%
	2 of meer	8%	1.4%	3.6%
sexe	man	39%	9.1%	67.3%
	vrouw	61%	97.7%	32.3%
leeftijd	< 15 jaar	4.0%	1.2%	7.6%
	16-34 jaar	32.2%	19.2%	45.3%
	35-54 jaar	26%	23.9%	28.1%
	55-64 jaar	12.5%	17.1%	7.8%
	≤ 65 jaar	21.5%	35.2%	7.6%
	geen info	3.5%	3.4%	3.6%
letsels	alle letsels	18%	11.2%	24.2%
	ernstige letsels	5%		

* Deze kenmerken steunen op subjectieve indrukken van de slachtoffers. Mede daarom zijn gehanteerde categorieën niet exclusief.

2.3. TYPES VAN STRAATBEROVINGEN: HANDTASROOF EN ANDERE MEER GEWELDDADIGE STRAATROVEN

Binnen de 4078 geregistreerde gevallen van straatberovingen kunnen nog twee subgroepen onderscheiden worden. We omschreven ze als type I, handtassenroof, en type II, andere vormen van straatberoving. Criterium voor het onderscheid tussen beide types vormt de aard van het contact dat tussen dader en slachtoffer bestaat. Bij een diefstal met geweld zonder confrontatie (handtassenroof) blijft het fysiek contact tussen dader en slachtoffer marginaal. Het slachtoffer ervaart enkel het afrukken van de handtas, zonder dat er verder sprake is van bedreiging. Bij andere vormen van straatberoving (type 2) is er wel sprake van bedreiging of daadwerkelijk fysiek geweld. In dit geval worden de slachtoffers staande gehouden, bedreigd of gewelddadig aangepakt.

De criminologische verschillen blijken uit tabel 2. Gewone handtassenroven worden gepleegd door jongere daders die alleen opereren, en die niet gewapend zijn. Ze komen ook vaker voor tijdens de gewone wekdagen in de vroege namiddagen. Slachtoffers zijn overwegend oudere dames. De overvallen waarbij geweld gebruikt wordt vinden eerder 's avonds en 's nachts plaats, en brengen (uiteraard) vaker letsels mee. De daders zijn ouder dan de gewone handtasrovers, opereren vaker in groep en zijn vaker bewapend. De slachtoffers zijn overwegend jonge mannen, die vaak gekwetst raken en verzorging nodig hebben. Niet zelden worden ze overvallen door daders met wie ze (net) kennis hadden gemaakt, o.m. in een drankgelegenheid.

2.4. STRAATBEROVING EN URBANISATIE

Zoals de naam het suggereert zijn dit soort overvallen een straatfenomeen. Ze vinden overwegend plaats op de openbare weg (78%), doch ook in stations (metro, trein, luchthaven) (4.6%), in openbare ruimten (parken, bossen, velden, strand, ...) (3.5%), en wanneer het slachtoffer de deur van zijn/haar woning opent (3.5%) (Tabel 3).

Tabel 3. Aantal straatberovingen naar plaats van de aanranding

Plaats	Totaal*	Brussel	Andere grote steden	Rest van het land
openbare weg	3173 (78%)	1317 (70.2%)	675 (81.1%)	1182 (86.5%)
stations	189 (4.6%)	163 (8.7%)	18 (2.2%)	8 (1.3%)
bij woonstbetreding	143 (3.5%)	87 (4.6%)	35 (4.2%)	21 (1.5%)
park, bos, veld, ...	142 (3.5%)	85 (4.5%)	22 (2.6%)	35 (2.6%)
bushalte	70 (1.7%)	47 (2.5%)	11 (1.3%)	12 (0.9%)
winkelcentra	41 (1%)	31 (1.6%)	7 (0.8%)	3 (0.2%)
andere	289 (7.1%)	135 (7.2%)	60 (7.2%)	103 (6.8%)
	4074	1875 (46%)	832 (20.4%)	1367 (33.5%)

* voor 18 feiten was de plaats van de aanranding onbekend.

2.4.1. De specifieke positie van Brussel

Tabel 3 illustreert reeds de speciale positie die Brussel inneemt m.b.t. de straatberovingen. Ongeveer de helft van alle straatberovingen (46%) vindt plaats in de agglomeratie van de hoofdstad, 20% in de andere grootstedelijke gebieden Antwerpen, Luik en Charleroi, en 33.5% in de rest van het land. Vlaanderen neemt 29% voor zijn rekening, Wallonië 25%. Kaart 1 illustreert één en ander nog duidelijker, en ze laat verder zien dat de hoogste frequenties terug te vinden zijn in de vernoemde grootstedelijke agglomeraties Antwerpen, Charleroi en Luik, en verder in de streek van Genk, het grensgebied in Henegouwen, de gordel rond Brussel, de Borinage en de as Charleroi-Luik. Tenslotte scoorden ook bepaalde kustgemeenten (Oostende, Middelkerke en Blankenberge) hoog (> 75/100.000 inwoners).

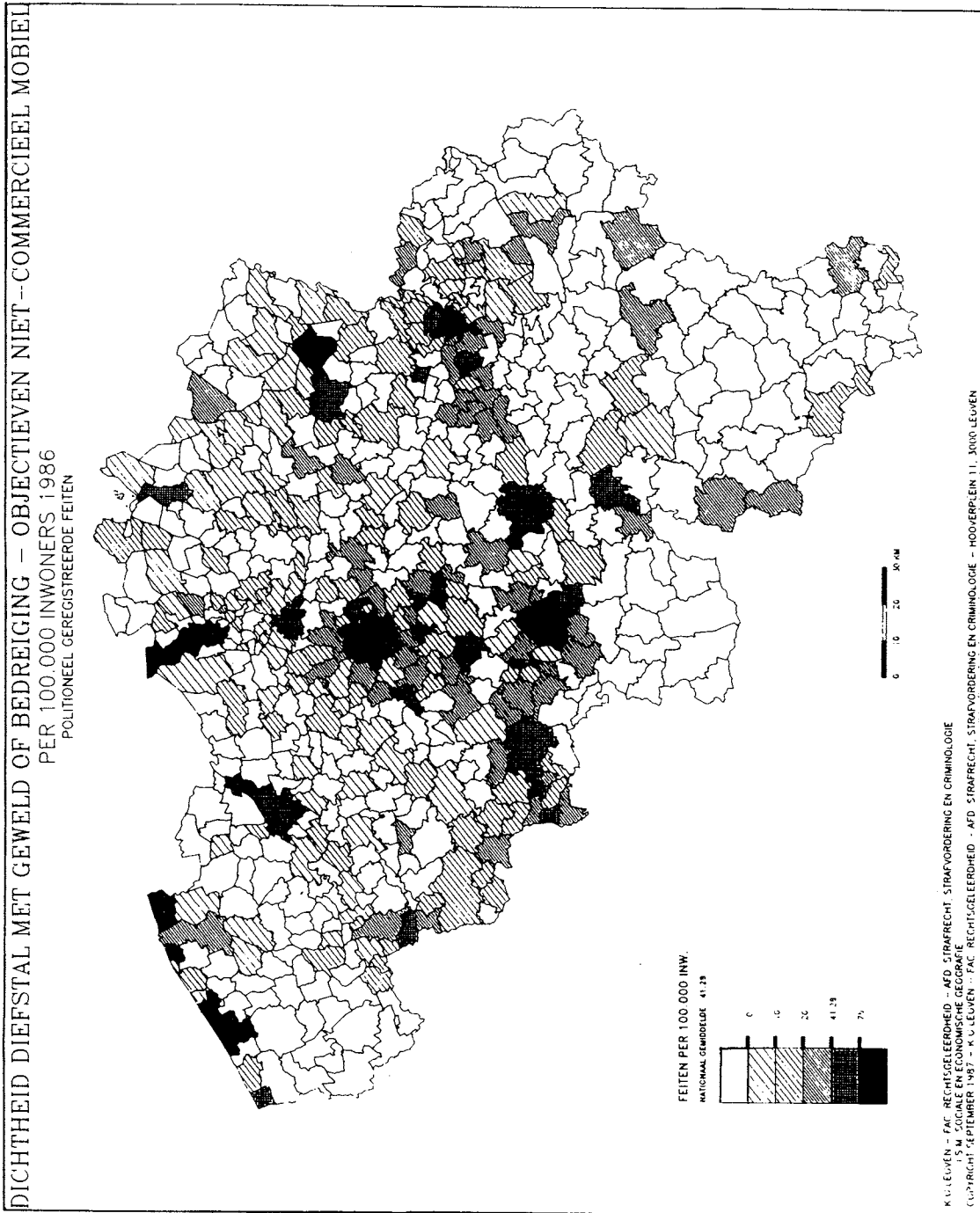
Duidelijk is dat straatberovingen een (groot)stadsfenomeen zijn, waarbij de Brusselse gemeenten de spits afbijten. Sint-Joost-Ten-Node spande daarbij de kroon met niet minder dan 935 feiten per 100.000 inwoners, gevolgd door Brussel-stad (N=396), St.-Gillis (N=262), Schaarbeek (N=248), Anderlecht (N=168), Elsene (N=146), Oudergem (N=142), Sint-Jans-Molenbeek (N=124), Evere (N=124), Sint-Lambrechts-Woluwe (N=117), Etterbeek (N=111), Jette (N=102), Ganshoren (N=94), Koekelberg (N=86), Sint-Pieters-Woluwe (N=82) en Vorst (N=81). Ter vergelijking noteren we buiten Brussel als steden met de meeste straatberovingen Blankenberge (N=111), gevolgd door Charleroi (N=106) en Knokke-Heist (N=106).

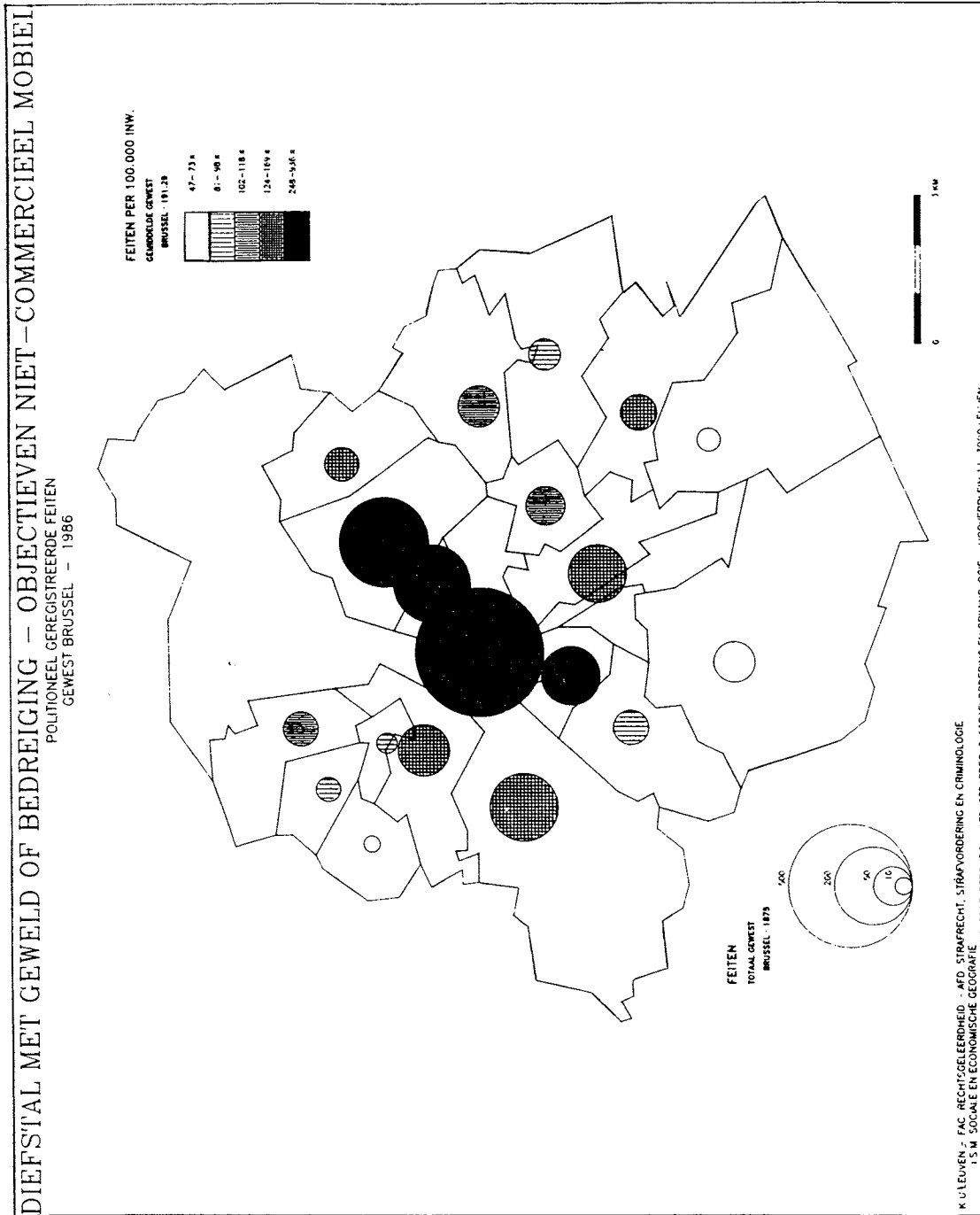
Zoemen we nog scherper in op de Brusselse regio, dan bemerken we grosso modo een concentrisch verdichtingspatroon vanuit de Brabantse rand rond Brussel naar het centrum toe (kaart 2).

Tabel 3 suggereert verder dat de straatberovingen in Brussel weliswaar meestal op de openbare weg plaatsvinden (70.2%), doch dat er relatief gezien ook veel aanrاندingen plaatsvinden in de stations (NMBS en metro) (8.9% vs. 1.3% in de rest van het land en 2.2% in andere grote steden), in groene ruimtes (4.5% versus 2.6% elders in het land), bij bushaltes (2.5% versus 1.3% en 0.9%) en in winkelcentra (1.6% vs 0.8% en 0.2%). Het overvallen van personen die hun huis willen betreden is niet alleen een Brussels, doch een globaal grootstedelijk fenomeen (4.6% in Brussel, 4.2% in de drie andere grote steden, vs. 1.5% in de rest van het land).

Vooraf de overvallen in metrostations zijn een erg Brussels getint probleem: 86% van de overvallen in metrostations werd in Brussel gepleegd. Dit metroprobleem was vooral uitgesproken aanwezig in Brussel-stad (N=89), Sint-Jans-Molenbeek (N=10), Sint-Joost-ten-Node (N=19) en Schaarbeek (N=17). Aanrاندingen werden verder ook genoteerd in de drie hoofdstations (N.M.B.S.) van Brussel (Noord, N=18; Centraal, N=9 en Zuid N=9).

Wat de Brusselse parken betreft werden 30 berovingen gemeld in de Kruidtuin, 5 in het Josaphatpark en nog 5 in het Half-Eeuwfeest-park. Verder werden nog 45 feiten gemeld in 33 andere parken en groene ruimten in de agglomeratie.

2.4.2. Straatberovingen in grootstedelijke en niet-grootstedelijke gebieden

In tabel 4 worden enkele andere kenmerken van de straatberovingen met de variabele grootstad/niet-grootstad in verband gebracht. Uit deze vergelijking blijkt dat de daders van straatberovingen vaker alleen opereren (39% versus 34%), dat in de grootsteden vaak erg jonge dadertjes worden opgemerkt, dat globaal gezien de daders er jonger zijn, en dat er veel meer Noord-Afrikanen als dader worden gesignaleerd. Eén en ander neemt niet weg dat binnen deze grootstedelijke gebieden nog veel variatie wordt vastgesteld. Zo blijken erg jonge dadertjes typisch te zijn voor Brussel, en minder of niet voor Luik of Charleroi, en binnen de agglomeratie Brussel, dan nog eerder voor Brussel, Sint-Joost-ten-Node en Schaarbeek, en niet of minder voor Sint-Gillis. Hetzelfde geldt voor de aanwezigheid van vreemdelingen onder de daders. Noord-Afrikanen worden vooral gesignaleerd in de Brusselse agglomeratie, minder in Antwerpen en Luik, en zelfs nauwelijks in Charleroi. Zeker deze laatste vaststellingen kunnen teruggaan op artefacten ten gevolge van de registratiepraktijk. In sommige steden wordt nauwelijks informatie gevraagd en/of genoteerd op de eenvoudige formulieren m.b.t. de nationaliteit van de daders. In Charleroi werd in nauwelijks 19% van de eenvormige formulieren informatie terzake opgenomen, in Brussel in 58%. De Brusselse politie hecht wel veel belang aan de informatie omtrent de nationaliteit van de daders en zij wenst van de slachtoffers een uitspraak over de nationaliteit van de dader. Dit maakt nochtans de vergelijking van dergelijke cijferreeksen erg problematisch.

Een gelijkaardig probleem geldt eveneens voor wat de verplaatsingswijze van de dader(s) betreft. Indien de 'geen info'-categorie bij invulling de berekende percentages niet grondig wijzigt, o.m. omdat dit wellicht daders-voetgangers betreft, blijken de berovingen in de grootsteden eerder te voet, en minder per (motor)fiets of met de wagen te verlopen. De slachtoffers in de grootsteden blijken niet van hun collega's in de rest van het land te verschillen, tenminste wat hun leeftijd en geslacht betreft.

Tabel 4. Kenmerken van straatberovingen naar grootstedelijk/niet grootstedelijk gebied (in percentages)

Kenmerken*		Grootstad	Rest van België
aantal daders:	één	38.8%	34.3%
	twee	31.8%	38.6%
	≥ drie	25.9%	24.2%
	geen info	1.4%	1.2%
leeftijd (geschat)	≤ 15 jaar	12.8%	5.6%
	± 15-20 jaar	44.5%	42.7%
	± 20-35 jaar	22.7%	37%
nationaliteit	geen info	47.7%	64.5%
	Belg/Europeaan	11.1%	13%
	N-Afrikaan/Turk	27.6%	6.2%

* Kenmerken berusten op subjectieve indrukken. De categorieën zijn mede daarom niet exclusief.

verplaatsingsmiddel	geen info	32.4%	11.5%
	te voet	45.8%	41.1%
	per fiets	1.5%	4.8%
	per motorfiets	10.1%	18.5%
	per wagen	9.3%	21%
leeftijd slachtoffer	< 15 jaar	1.7%	1.4%
	15-25 jaar	11.6%	12.3%
	25-35 jaar	11.9%	11.4%
	> 55 jaar	46.6%	46.7%

3. Bespreking en aanzetten tot een interpretatie

Het onderzoek waarvan hier een selectie van enkele belangrijke bevindingen wordt voorgesteld is een descriptieve studie waarvan de ambities op het ogenblik van de conceptontwikkeling niet verder reikten dan het zoeken naar antwoorden op elementaire vragen betreffende de aard en de frequentie van vermogensdelicten gepaard gaande met geweld of bedreiging en betreffende de plaats, het tijdstip en de omstandigheden, waarin de delicten werden gepleegd, de dader- en slachtofferkenmerken. Het betreft hier dus in feite een criminaliteitsanalyse met een eerder demonstratieve en illustratieve waarde, die slechts toelaat om zeer gelimiteerde antwoorden op de meest voor de hand liggende vragen te geven.

De positieve betekenis van een dergelijk onderzoek is dat werk werd gemaakt om op een bepaald type van criminaliteit in te zoomen zodat een meer gedetailleerd en gedifferentieerd beeld naar voor treedt. Maar het blijft een momentopname die niet kan vergeleken worden met gelijkaardige beelden uit een chronologische reeks. Daaruit zouden eventueel bepaalde trends en patronen in de criminaliteitsontwikkeling kunnen worden gedistilleerd. Meestal blijft datgene wat men politieel onder 'crime analysis' verstaat beperkt tot de in ons onderzoek gehanteerde criminaliteitsindicaties en -kenmerken, maar dan wel diachonisch toegepast (BRUGGEMAN, 1990; LAYCOCK, 1990).

Dergelijke criminaliteitsanalyses leveren de informatieve basis voor een criminaliteitsbestrijdingsbeleid o.a. op het niveau van buurten in de grootstad. In de buurtpreventieprogramma's wordt vooral vanwege de politieel diensten verwacht dat zij in samenwerking met gemotiveerde burgers uit de buurt een technopreventieve aanpak ontwikkelden.

Deze aanpak berust op de stelling dat de erosie van de informele sociale controle in heel wat buurten aan de basis ligt van zowel de criminaliteits- als van de angsttoename. Crime opportunity bestrijding combineert toezichtsprogramma's en technische beveiliging met bijzondere oplettendheid en beschikbaarheid van de politie (SHAFTOE, 1986).

De evaluatie van dergelijke projecten en programma's in de USA heeft nochtans aan het licht gebracht hoe beperkt de draagwijdte ervan is, hoe weinig de hooggestemde verwachtingen worden ingelost en hoe contraproductief de effecten soms wel zijn (verplaatsingseffect, toename van raciale vooroordelen en van de angst voor en de bezorgheid, m.b.t. criminaliteit). De single issue focus, nl. criminaliteitsrisicobestrijding, herleidt de aanpak tot een symptoombestrijdingsbeleid (ROSENBAUM, 1986).

Niettemin heeft het criminologisch onderzoek dat de slachtofferervaring als entree naar de criminaliteitsanalyse aanwendt ook heel wat ongekenne facetten van het criminaliteitsprobleem blootgelegd.

Op de eerste plaats moet in dit verband melding worden gemaakt van de slachtofferenquêtes die hebben bijgedragen tot een fundamentele kritiek op de beschikbare officiële criminaliteitsinformatie, tot een heroriëntatie van het criminologisch onderzoek in de richting van de strafrechtsbedelingsanalyse en tot de ontwikkeling van een permanente complementaire criminaliteitsmeting die in heel wat landen op geregelde tijdstippen op nationaal vlak worden uitgevoerd. Deze ontwikkeling startte in 1967 in de V.S. op initiatief van de U.S. President's Crime Commission.

De eerste nationale survey werd door het National Opinion Research Centre van de University of Chicago opgezet. Onder impuls van de Law Enforcement Assistance Administration werd vanaf 1973 de organisatie van de National Crime Survey een ingeburgerde traditie, waaraan de overheid jaarlijks vele miljoenen spendeert. Canada, het Verenigd Koninkrijk en ook Nederland zijn in dat spoor gevolgd.

Deze ontwikkeling heeft de beschikbaarheid van criminologische informatie drastisch verhoogd en heeft zeer zeker ook de interesse van criminologen voor daaraan gekoppeld verder empirisch onderzoek sterk gestimuleerd.

Met betrekking tot het onderwerp dat hier wordt behandeld leren victim surveys ons dat ernstige delicten minstens tweemaal meer gepleegd worden dan wat bekend is uit de officiële statistieken, en dat vooral de gewelddriminaliteit in de grootsteden zich geconcentreerd voordoet: 'Metropolitan centres have five times greater reporting rate for violent crime than other areas, two times greater for property crime' (PHIPPS, 1987).

Een andere in het kader van ons onderwerp belangrijke vaststelling is dat metingen via victim surveys wijzen op een geleidelijke en gedifferentieerde ontwikkeling van de criminaliteit, terwijl de aan de politie gerapporteerde criminaliteit in dezelfde periode veel sterker toeneemt. Gewelddriminaliteit steeg in de U.S.A. tussen 1973 en 1981 volgens de victim survey metingen met 9% (sommige vermogensdelicten daalden zelfs met 7%) terwijl volgens de Uniform Crime Reports tussen 1971 en 1981 de gewelddriminaliteit met 44% toenam.

Voor een delict als verkrachting liggen deze cijfers nog verder uit mekaar, nl. 0% (NCS) en 74% toename volgens de UCR. Verder beklemtonen de victim surveys de ongelijke verdeling van het slachtofferschap over verschillende subgroepen van de bevolking. Zoals ook in het hier gepresenteerde onderzoek wordt bevestigd, zijn vooral mannen, behorend tot de lagere leeftijdsgroepen, wonend in grote steden het slachtoffer van de frequent voorkomende criminaliteit zoals straatcriminaliteit (overvallen, geweldpleging en diefstal). Deze gegevens werden ook bevestigd door de British Crime Survey (PHIPPS, 1987).

Vanuit deze vaststellingen werden inmiddels ook verklaringsschema's ontwikkeld die vooral gebruik maken van de kennis van het slachtofferisico en de omstandigheden waaronder men slachtoffer wordt. Gezien de hogere slachtofferkans in de grootstedelijke gebieden, en specifiek in parken en metrostations, ligt een verklaring die beroep doet op een victimologische risico-analyse voor de hand. Volgens VAN DIJK en STEINMETZ (1979) hangt de kans op slachtofferschap van individuele burgers samen met (a) de aantrekkelijkheid van het slachtoffer voor

potentiële delinquenten, (b) de nabijheid van het slachtoffer bij potentiële delinquenten en (c) de blootstellingsfactor.

De aantrekkelijkheid van het slachtoffer heeft in het algemeen te maken met het bezit van luxegoederen, de manier waarop men met zijn bezit omspringt (koopgedrag, tentoonspreiden van bezit, bezit en gebruik van contante gelden), seksuele aantrekkingskracht (kledinggewoonten, leeftijd vrouw) of de symboolwaarde als rivaal (uitdagend gedrag van adolescenten).

De tweede risicofactor vormt de nabijheid van het slachtoffer: wie in de nabijheid woont van daders (geografisch aspect) of wie op plaatsen komt die ook door potentiële delinquenten gefrequiteerd worden (sociaal aspect) loopt in doorsnee genomen een groter risico op slachtofferschap. Dit sociale aspect heeft te maken met het uitgaansleven, het winkelgedrag en het gebruik van het openbaar vervoer.

Ten slotte speelt ook de blootstellingsfactor een rol. Wie met behulp van een efficiënte technologie de toegankelijkheid voor ongewenste bezoekers of gebruikers van zijn woning of vervoermiddelen bemoeilijkt, zal verhoudingsgewijs minder vaak slachtoffer van criminaliteit worden. Verder zullen een goede bewaking en bescherming van het potentieel objectief en het niet onbewaakt achterlaten van de woning het risico beperken terwijl het geïsoleerd wonen, het vertoeven in situaties waar geen hulp kan worden ingeroepen of waar men van omstanders of buurtbewoners weinig of geen hulpbereidheid of betrokkenheid moet verwachten, het risico verhogen.

De zones waar vaak straatberovingen worden gemeld zijn net gekenmerkt door een cumulatie van dergelijke opportuniteitsfactoren: grote aantallen wandelaars, personen die vaak alleen winkelen of voor bepaalde verrichtingen de straat op moeten (b.v. oudere dames); jongere mannen, die participeren aan het uitgaansleven in Brussel of in andere grootsteden; pendelaars (in Brussel) die van en naar het werk door parken wandelen (b.v. Kruidtuin) en de metro nemen. Deze groepen voetgangers beantwoorden, zeker wanneer ze alleen op pad zijn, aan de factoren die in de victimologische risico-analyse worden vermeld. Voegen we er aan toe dat van de dader uit gezien de grootstad het voordeel biedt dat hij vrij snel kan verdwijnen via parken, straten of de metro.

Aan de hand van één victimologische risico-analyse kunnen we dus wel beschrijven wie slachtoffer wordt, en waar dat dit net gebeurt, doch niet waarom dergelijke straatberovingen plaatsvinden, i.c. waarom bepaalde groepen of individuen tot deze feiten overgaan. Uit het verzamelde materiaal is dit ook nauwelijks te achterhalen. We stelden vast dat de daders overwegend mannen zijn (70%), jong (64% en 46% < 20 jaar) en met een sterke vertegenwoordiging van vreemdelingen (22% en 37%). Bij de interpretatie van dit laatste cijfer dient men er wel rekening mee te houden dat 53% van de eenvoudige formulieren geen informatie betreffende de nationaliteit van de daders bevat, en wat de overige daderkenmerken betreft dat het enkel gaat over indrukken en percepties van de slachtoffers. Vaak hebben deze de dader(s) nauwelijks herkend, omdat het gebeuren zo snel verliep, of omdat de daders vermomd waren.

Vragen betreffende de dadergroep (kenmerken en motieven) en het waarom van deze concentratie van dergelijke feiten in bepaalde buurten van de grootstad vereisen een analyse die een heel stuk verder gaat dan de studie van de opportuniteitsfactoren en veronderstellen wat de aanpak van het probleem betreft een

beleid dat zich niet beperkt tot het opvoeren van het functioneel toezicht door de politie en het opzetten van buurttoezichtsprojecten.

De hier gepresenteerde criminografische analyse moet daarom worden gecompleteerd met de uitvoerige sociaal-wetenschappelijke studie van de maatschappelijke context waarin deze specifieke vormen van criminaliteit zich concentreren.

Niettegenstaande de vele kritische bedenkingen ten aanzien van de klassiek geworden Chicago schoolbenadering van C.R. SHAW en H.D. MCKAY, kan het niet anders dan dat de criminaliteit als sociaal probleem terug moet worden geplaatst binnen de context van scherp problematische ontwikkelingen in de steden op het vlak van de gezinsopvoeding, de schoolse opleiding, de vrije tijd, de tewerkstelling en werkloosheid, de woonomstandigheden, de etnische verhoudingen, de demografische ontwikkelingen en de aanwezigheid en werking van justitie onder vorm van politie-optreden, verbalisering, vervolging, berechting en strafuitvoering (UIT BEIJERSE e.a., 1991).

Het gedifferentieerde criminaliteitsbeeld dient zowel langs de slachtoffer- als de daderkant in verbinding te worden gebracht met een grondige analyse van deze sociale context.

Het justitie- en politiebeleid mag niet geïsoleerd blijven functioneren via preventieve en repressieve controles, maar dient aansluiting te vinden bij een globaal sociaal preventief beleid dat ontwikkeld en gecoördineerd wordt op het niveau van de betreffende urbane centra en gericht wordt op de specifieke probleemgroepen en buurten. Tewerkstellings-, huisvestings- en vreemdelingenbeleid zijn belangrijke ankerpunten waarop een preventief criminaliteitsbeleid dient te worden afgestemd.

Opdat het criminaliteitsbeleid aan dit breder maatschappelijk project een zinvolle bijdrage zou kunnen leveren, dienen de inspanningen om tot een grondiger sociaal-contextuele criminaliteitsanalyse te komen, vooral in ons land, sterk te worden opgevoerd.

Bibliografie

BRUGGEMAN, W., 'Politieanalyse', ELIAERTS, C., ENHUS, E. en SENDEN, R. (eds.), in *Politie in beweging*, Antwerpen, Kluwer rechtswetenschappen, 1990, 251-268.

CHRISTIAENSEN, S., DUPONT, L., GOETHALS, J. en PETERS, T., *Diefstal met geweld en bedreiging. Achtergronden, verschijningsvormen en beheersbaarheid*. 3 Delen, Leuven, Faculteit Rechtsgeleerdheid, 1986; en aanvullend rapport: *Typologische Beschrijvingen, aanwijzingen voor diepgaand onderzoek en beheersbaarheid*, Leuven, Faculteit Rechtsgeleerdheid, 1988.

CHRISTIAENSEN, S., 'Hold-up, diefstal gewapenderhand, diefstal met geweld en bedreiging: een probleem van de vlag en de lading', *Panopticon*, 1989, 525-547.

LAYCOCK, G., 'Crime Analysis in England', ELIAERTS, C., ENHUS, E., en SENDEN, R., (eds.), in *Politie in Beweging*, Antwerpen, Kluwer rechtswetenschappen, 1990, 269-283.

PHIPPS, A., *Criminal Victimisation, Crime Control and Political Action*, London, Middlesex Polytechnic, 1987.

ROSENBAUM, D., *Community Crime Prevention. Does it Work?*, Beverly Hills, Sage Publications, 1986.

SHAFTOE, H., *Crime Prevention: The Case for a Neighbourhoodapproach*, Edingburgh, SACRO, 1986.

UIT BEIJERSE, J., FIJNAUT, C. en MOERLAND, H., *Een winkelboulevard in problemen. Samenleving en criminaliteit in twee Rotterdamse buurten*, Arnhem, Gouda Quint, 1991.

VAN DIJK, J. en STEINMETZ, C., *De WODC-slachtofferenquêtes 1974-1979*, Den Haag, Staatsuitgeverij, 1979.

VAN KERCKVOORDE, J., 'Tien jaar slachtofferenquêtes in Nederland. Een selectie', *Panopticon*, 1984, 240-257.